

Het adventisme en de wet van God (I)

We komen nu op een terrein dat bezaaid ligt met tegenover elkaar staande inzichten.¹ Dat is niet zo verwonderlijk, want het christelijke geloof heeft door de eeuwen heen telkens weer de vraag moeten beantwoorden wat haar relatie is tot het Joodse volk en het Oude Testament (vooral de wetten die daarin worden uiteengezet). Dat er sprake is geweest van een desastreuze versterking van de relatie tussen christenen en Joden behoeft geen betoog: de gescheiden wegen die wij al vrij vroeg na het ontstaan van de christelijke kerk bewandeld zien worden lagen door de eeuwen heen nog dicht genoeg bij elkaar om wederzijds voor Joden en christenen heel gewelddadig en ontredderend uit te pakken. Het is een schandvlek die het blazoen van de kerk besmeurde, en we mogen hopen dat de zaken een keer hebben gekregen na de (eenzijdige) schuldbelijdenis en bededingsverzoeking bij monde van paus Johannes Paulus II.

Wat is er toch misgegaan tussen christenen en Joden?

De wetten van het Oude Testament behoren bij de identiteit van het Joodse volk. God openbaarde zich in het verbond dat Hij met het volk Israël sloot en de verbondsregels hebben hun weg gevonden in de Torah, de vijf boeken van Mozes. De christelijke kerk kwam voort uit het Joodse volk, en de vraag naar de relevantie van de Torah voor christenen was dan ook vanaf het begin overheersend in het debat. Christenen uit de heidenen konden eigenlijk niet anders dan hopen en verwachten dat christenen uit de Joden (zoals de apostelen Petrus en Paulus) hen zouden helpen met het vinden van een antwoord op die éne, ingrijpende vraag: wat moeten *wij* met het Mozaïsche verbond en de Torah? Maar helaas, de apostelen maakten de zaak er niet altijd duidelijker op. Hier is een proeve uit hun oeuvre:

Wat moeten christenen uit de heidenen aan met de Torah?

- Romeinen 7:12 ...de wet zelf is heilig en de geboden zijn heilig, rechtvaardig en goed.
Romeinen 7:22 Innerlijk stem ik vol vreugde in met de wet van God.
Jacobus 2:8-10 Wanneer u echter het koninklijke gebod volbrengt dat de Schrift geeft: 'Heb uw naaste lief als uzelf,' dan handelt u juist. Maar als u op het uiterlijk afgaat, begaat u een zonde en bestempelt de wet u als overtreders. Wie de gehele wet onderhoudt maar op één punt struikelt, blijft ten aanzien van alle geboden in gebreke.
Jacobus 4:11 Spreek geen kwaad van elkaar, broeders en zusters. Wie kwaadspreekt van een ander of een ander veroordeelt, spreekt kwaad van de wet en veroordeelt de wet. En als u de wet veroordeelt, handelt u niet naar de wet, maar treedt u op als rechter.
1 Petrus 1:15, 16 ...maar leidt een leven dat in alle opzichten heilig is, zoals Hij die u geroepen heeft heilig is. Er staat immers [in de Torah] geschreven: 'Wees heilig, want Ik ben heilig.'

Waarderende woorden voor 'de wet'

1. Een bekend boekwerkje in de Verenigde Staten is Wayne Strickland's *Five Views on Law and Gospel*, Zondervan, Grand Rapids, Michigan. Ook in reformatorische kringen is er, gezien de titel, nog genoeg diversiteit.

- 1 Johannes 2:3, 4 Dat wij God kennen weten we doordat we ons aan zijn geboden houden. Wie zegt: 'Ik ken Hem,' maar zich niet aan zijn geboden houdt, is een leugenaar; de waarheid is niet in hem.
- 1 Johannes 5:3 Want God liefhebben houdt in dat we ons aan zijn geboden houden.
Zijn geboden zijn geen zware last.
- 2 Johannes 6 Liefhebben houdt in dat we leven volgens Gods geboden. Volgens dit gebod, *dat u vanaf het begin gehoord hebt*, moet u leven.

U ziet het: een hoge waardering voor de Torah. Maar het is vooral de apostel Paulus die ook een ander geluid laat horen. De toon van de volgende uitspraken is dan raadselachtig en soms ook onthutsend; we zullen op zoek moeten gaan naar een antwoord op de vraag 'hoe' we deze teksten moeten verstaan:

Uitspraken van Paulus die vragen oproepen

- Galaten 2:19 Want ik ben gestorven voor de wet en leef niet langer voor de wet, maar voor God.
- 1 Korintiërs 9:20 Ikzelf sta niet onder de Joodse wet, maar toch heb ik mij eraan onderworpen om hen die er wel onder staan te winnen.
- Romeinen 6:14 De zonde mag niet langer over u heersen, want u staat niet onder de wet, maar leeft onder de genade.
- Romeinen 7:6 We waren aan de wet geketend, maar nu zijn we bevrijd; we zijn dood voor de wet, zodat we niet meer de oude orde van de wet dienen, maar de nieuwe orde van de Geest...

Deze woorden doen verwarrend aan. Iedere theoloog, van welke kerk dan ook, moet een hele la aan gereedschappen voor de dag halen om deze woorden van Paulus begrijpelijk te maken, en de uitkomst van zo'n exegese (bijbeluitleg) is jammer genoeg alleen maar voor een deel van de christenheid overtuigend.

A. Het conflict

Het eerste grote conflict binnen de christelijke kerk

Het probleem aangaande de christelijke relevantie van de wetten van het Oude Testament is al heel oud. We kunnen met een gerust hart stellen dat het haast zo oud is als het christelijke geloof zelf. Bovendien, u zult zelf wel merken dat het antwoord dat we gaan formuleren, net als bij anderen, óók op een bepaalde keuze rust.

Het christelijke geloof was al snel na haar ontstaan een 'universeel' geloof. Daar wordt mee bedoeld, dat er in principe geen grenzen, geen muren meer bestonden tussen tot geloof gekomen Joden en niet-Joden. De 'gemeente' had echter niet meteen in de gaten dat zij er met een *universele* boodschap op uitgestuurd werd. De apostel Petrus kreeg als eerste een visioen om het evangelie ook aan de 'onreinen', de heidenen, te gaan brengen (Handelingen 10:9 – 11:18). "Dan geeft God dus ook de heidenen de kans om tot inkeer te komen en het nieuwe leven te ontvangen" (11:18). Naast Petrus, staat ook de apostel Paulus bekend als "de apostel gezonden tot de heidenen" (Handelingen 13:46, 47; 15:7).

Maar na een aantal jaren evangelieverkondiging aan de heidenen werd het al gauw duidelijk dat de verschillende leefgewoontes en culturen een soort 'hindernis' vormden voor zowel christenen uit de Joden als uit de heidenen om ruimhartig in elkaars gezelschap te verkeren. Niet alle, maar een aantal christenen uit de Joden vond dat heidenen die christen werden eerst een andere stap dienden te zetten, namelijk algeheel toetreden tot het Mozaïsche verbond door middel van besnijdenis en het houden van de wet van Mozes (Handelingen 15:5). Wellicht dachten deze mensen: er is maar één God, één Heer, één geloof, één geloofsgemeenschap onder één verbond; het kan dan niet zo zijn dat er aan christenen uit de heidenen andere eisen worden gesteld dan aan ons, christenen uit de Joden.

Wat volgens deze groep christenen uit de Joden gebeuren moest was dit: er is maar één volk van God, en als men daartoe wil behoren dan moet men een 'besneden' Jood worden. Sommigen vonden dus dat, om een 'goed christen' te kunnen zijn, men eerst een 'goede Jood' moest zijn. Daartegenover bevonden zich de gelovigen uit de heidenen die hun Joodse broeders blijkbaar maar veeleisende mensen vonden.

Er kwam dus een conflict van dat draaide om de vraag of het voor een heiden wèl of niet noodzakelijk was om besneden te worden om zichzelf deelgenoot van Gods volk te mogen beschouwen. Een aantal leidinggevende christenen uit de Joden in Antiochië, waaronder wellicht al Paulus, voelde er weinig voor om de heidenen eerst onder het Mozaïsche verbond te plaatsen; die groep beschouwde dit als een omweg en bovendien als een onnodige last (vgl. Handelingen 15:10).

Er stonden blijkbaar grote consequenties op het spel. Als de Joodse christenen gelijk zouden krijgen, dan zou dat betekenen dat alle christenen uit de heidenen alsnog besneden zouden moeten worden, met als verdere consequentie dat zij zich dan ook gebonden moesten achten aan alle Joodse wetten en geloofsgebruiken en de vraag was of zelfs de wet van Mozes, de Torah, dat wel van 'proselieten' (bekeerlingen) eiste....

Deze situatie bracht de gelovigen in verlegenheid, want er moest stelling worden genomen, terwijl velen de gevolgen nog niet ten volle overdacht hadden. De apostel Petrus was er ook van overtuigd dat vroeg of laat een keuze gemaakt moest worden (hij was immers de eerste die door middel van een 'openbaring' voor de keuze gesteld werd; Handelingen 10); maar, zoals we wel vaker in de Bijbel lezen: door God gezonden (= o.a. apostelen) vinden de boodschap waarmee ze er op uit gestuurd worden niet altijd even aangenaam – denk maar eens aan Jona. Om ruzie uit de weg te gaan deed ook Petrus zijn overtuiging een keer geweld aan. Als niemand van de Joodse christenen hem kon zien wilde hij nog wel met christenen uit de heidenen aan één tafel zitten, maar zodra hij gezien kon worden door de Joodse christenen bleef hij bij hen uit de buurt (zie Galaten 2:5-14). Dat is uiteraard een onhoudbare situatie: twee soorten 'zusters en broeders', dat kan natuurlijk niet. Er moest een oplossing komen, en deze werd gezocht op een bijzondere kerkvergadering, het Concilie te Jeruzalem (een 'concilie' was in het oude Rome een volksvergadering; het model van een dergelijke vergadering werd overgenomen door de

*Een
"culture-shock"
in de kerk?*

*Moet je eerst
Jood worden om
christen te
kunnen zijn?*

*Een open
gemeenschap
vormen was
moeilijker dan
gedacht*

kerk, waarna het uitgroeide tot een kerkvergadering, niet van het volk, maar van bisschoppen).

B. Het concilie te Jeruzalem

De eerste
Algemene
Kerkvergadering

Op het eerste concilie van de kerk kwamen de belangrijke leiders bij elkaar. We kunnen gerust aannemen dat de oplossing voor het vraagstuk gezocht werd door middel van ernstig gebed en onderzoek, maar toch bleef er nog veel meningsverschil (Handelingen 15:6, 7).

Op een gegeven moment greep de apostel Petrus in met een gedachte die hem beslist werd ingegeven door de heilige Geest (vgl. Johannes 14:26), want de gedachte was uniek en moet ons ook vaak tot nadenken stemmen. Het gaat in essentie om deze vraag: is het mogelijk dat God verschillende ‘manieren’ van leven-naar-zijn-wens aanwijst – in oudtestamentische tijd de manier van “Mozes”, in nieuwtestamentische tijd de manier van Christus?

Joden worden
op dezelfde
manier gered als
de heidenen...

De apostel Petrus beantwoordde deze vraag als volgt: “Waarom wilt u God dan trotseren door op de schouders van deze leerlingen een juk te leggen dat *onze* voorouders noch *wijzelf* konden dragen?” (Handelingen 15:10). De aanzet tot een breder verstaan van de samenstelling van Gods volk, en daarmee van de plaats of de functie die ‘de wet’ inneemt onder Gods volk, werd hier gegeven. Voor allen geldt: “We geloven dat *wij* alleen door de genade van de Heer Jezus gered kunnen worden, op dezelfde wijze als *zij*.” (vers 11). Hier koos Petrus bewust voor de uitleg die later door de apostel Paulus verder zou worden uitgewerkt: behoudenis door genade voor iedereen die gelooft. De kracht van Petrus’ opmerking was indrukwekkend – alle aanwezigen zwegen... (vers 12). Er werd iets gezegd, nota bene door één van de belangrijkste apostelen, dat de aanwezige Joden met stomheid sloeg.

We moeten namelijk niet vergeten dat deze kerkvergadering in Jeruzalem werd gehouden, *de stad van het Joodse geloof*, de stad Gods. Het overgrote deel van de kerkelijke leiders was Joods; het valt zelfs te betwijfelen of er op dat moment al sprake was van leiders in Jeruzalem die voortgekomen waren uit de christenen uit de heidenen. In ieder geval, Petrus was een Jood, en wat hij zei kon door zijn Joodse (christelijke) geloofsgenoten niet anders begrepen worden dan als een keuze voor de gelijkheid van Jood en heiden *als het op aanvaarding door God aankomt*. Het waren dus niet de christenen uit de heidenen die de Torah negeerden door als ‘niet-besnedenen’ toe te treden – als het op verlossing aankomt zijn Joden en heidenen immers *elkaars gelijken* geworden. De Jood Petrus zei het op een niet mis te verstane manier: niet de heidenen worden behouden als ‘Joden’, maar *wij, Joden, worden behouden “op dezelfde wijze als zij”, heidenen, namelijk door genade*.

Later zou Paulus in zijn brieven aan de Galaten en de Romeinen deze manier van ‘verlossing’ theologisch verder uitwerken. Het voornaamste punt van Petrus om, ten aanzien van de verlossing van de mensen, de gelijkheid van Jood en niet-Jood te stellen was dat wij allemaal de genade van God nodig hebben, of zoals Paulus het later zou formuleren: “Iedereen

heeft gezondigd en ontbeert de nabijheid van God; en iedereen wordt uit genade, die niets kost, door God als een rechtvaardige aangenomen omdat Hij ons door Christus Jezus heeft verlost” (Romeinen 3:23, 24). Niet de Torah (en het ‘besneden-zijn’ als toenmalig kenmerk van het behoren tot Gods volk) redt ons van de zonde, maar God zelf door zijn zoon Jezus Christus. Ergo, God heeft geredde mensen, ‘ware Joden,’ uit de heidenen en uit de Joden. Niet hij is een ware Jood die uiterlijk besneden is, maar die naar de Geest besneden is (Romeinen 2:28, 29; 3:9).

Niet de Torah en de besnijdenis redden ons van de zonde, maar Jezus Christus

De afwijzing van deze gedachte door sommige (christenen uit de) Joden droeg er mede toe bij dat Petrus en Paulus tot de conclusie kwamen dat de heidenen ontvankelijker waren voor de heilige Geest dan de Joden; van Paulus weten we dat hij dit een schrijnende ontwikkeling vond en dat hij geloofde in de uiteindelijke bekering van de Joden (Handelingen 11; Romeinen 9-11).

Concluderend kunnen we dus zeggen dat er, wat de verlossing aangaat, geen onderscheid meer wordt gemaakt tussen Joden en niet-Joden. Paulus zou dit vaak schrijven. Lees maar eens Romeinen 3:21-30; 1 Korintiërs 12:12, 13; Efeziërs 2:11-22; 4:1-6; Kolossenzen 3:5-11; Galaten 3:26-28.

Geen onderscheid voor God tussen mensen aan wie genade wordt betoond

C. De ‘Torah’

Er blijven toch nog wel een paar vragen over. Goed, we zijn elkaars gelijken geworden omdat we allemaal zondaars zijn, en omdat we allemaal door de genade van God in en door Christus gered moeten worden. Maar betekent dit nu dat wij inderdaad ‘het juk’ waar Petrus het over had (de Joodse manier van leven met God’s wet) kunnen afgooien, dat we er niets meer mee te maken hebben? Bedenk dat deze vraag ook de andere kant op gesteld kan worden. Omdat Jood en heiden nu op gelijk niveau staan voor het aangezicht van God, kan de Jood dan nu ook leven zonder ‘juk’? En waarom was het een juk? Laten we eens gaan zien wat de manier was waarop de Jood voor het aangezicht van God stond.

We hebben al opgemerkt dat de Torah (Genesis t/m Deuteronomium) hecht verbonden is met ‘het verbond’. We kunnen dus nauwelijks een juiste weergave van de functie van de wet voor ogen krijgen als we niet ook onderzoeken wat de functie van het verbond was. Het oudtestamentische (Hebreeuwse) woord voor ‘verbond’ is *berith*, en we zullen gaan zien dat de betekenis van dit woord breder is dan van ons Nederlandse woordje ‘verbond’.

In de 5 boeken van Mozes zijn ‘wet’ en ‘verbond’ hecht aan elkaar gekoppeld

1. Het ‘berith’ tussen mensen onderling

In 1 Samuël 18 kunnen we lezen hoe en waarom David en Jonathan een *berith* met elkaar sloten, voor Gods aangezicht (vgl. 1 Samuël 23:18). De basis voor het *berith* is liefde (vers 3). Deze liefde is niet vrijblijvend, dus geen: vandaag houd ik van je, maar morgen kunnen de zaken heel anders liggen. Door het sluiten van een *berith* wordt de liefde verheven boven het wisselvallige niveau, en stelt het zich onder *heilige waarborgen*,

Mensen kunnen een onderlinge ‘heilige’ afspraak met elkaar maken

een rechtsverhouding die staat onder een tijdloze (religieuze) eed. Een hedendaagse parallel is de kerkelijke huwelijksinzegening, die de vrijblijvende liefde verheft tot eeuwige trouw. Zo'n huwelijk is dan een *berith* dat geen schending verdraagt en oproept tot loyaliteit.

Om te overleven doet David een beroep op het *berith* tussen hem en Jonathan (1 Samuel 20, vooral de verzen 8 en 17). Ook Jakob en Laban sluiten een *berith*, met o.a. God als toezichhoudende partij (Genesis 31:36-55). Lees deze voorbeelden eens goed door en onthoud dan de volgende punten:

Waarom moet
een verbond
voldoen?

- a. Alleen mensen die geen (natuurlijke) verplichtingen ten opzichte van elkaar hebben (bloedverwanten hebben verplichtingen!) kunnen een *berith* sluiten. Een *berith* is een niet-natuurlijk verbond tussen de partners. Eerst waren zij vreemdelingen voor elkaar; nu zijn zij broeders.
- b. Een *berith* kan niet eenzijdig door een partner als ontbonden worden beschouwd. Wat er ook gebeurt, het *berith* blijft staan en roept om loyaal gedrag. God waakt over het *berith* (Amos 1:9).
- c. Een *berith* is sterker dan de dood, want het strekt zich uit tot over de dood. De schulden van de gestorven vader komen voor rekening van zijn kinderen. Elke nieuwe generatie erkent en onderhoudt het *berith* van de vorige generaties.
- d. Zodra het *berith* gesloten is, breekt voor de Israëliet de sjalom aan. Er is nu een nieuwe harmonie. Er is nu vrede en geen broedertwist (vgl. Genesis 13:8). Het is een teken van ontbinding, zelfs van een oordeel Gods, als ieder met zijn naaste ruzie heeft (Zacharia 14:13).

Elk menselijk *berith* heeft een fundament nodig. Dat fundament ligt er al; het is het *berith* tussen God en zijn volk. Zonder dit fundament is elk menselijk *berith* een jammerlijke poging harmonie te scheppen waar alleen menselijk falen zichtbaar kan worden. Het puur menselijk *berith* is verraderlijk. God als Overziener kan elk *berith* zijn kracht en duurzaamheid geven. God zal rechtspreken waar de mens zijn *berith* tekort doet.

2. Het 'berith' tussen God en mensen

Het fundament
waar menselijke
verbonden op
gebouwd worden
is het Verbond
met God

We lezen eerst Exodus 24:1-11. Het hele gebeuren ademt de aanwezigheid en goedheid van God. Het verbond wordt gesloten en er heerst sjalom tussen God en het volk. Er wordt een maaltijd gebruikt, ten teken dat er sprake is van gastvrijheid en ontspanning. God en volk genieten beide van het verbond (vgl. Jeremia 2:2, 3; Hosea 11:1-3). Tegelijk wordt Gods heiligheid ervaren. Als we naast Exodus 24 dan de teksten van Deuteronomium 26:17, 18 leggen, dan komt de inhoud van het verbond sterker naar voren:

Jahweh (dit is de Hebreeuwse eigenaam van God) zal dit volk tot een God zijn; Hij zal heel zijn liefde met al zijn vermogen op Israël richten. Hij zal het verdedigen, aanvoeren, leiden, beschermen en zegenen. Hij zal Israëls Herder zijn, die slaapt noch sluimert.

Wij kunnen ons nu nauwelijks voorstellen, wat dit in die tijd betekende. Rondom Israël regeerden grillige afgoden die men door middel van be-

zweringen tot genegenheid wil bewegen. Jahweh (God) echter is voor Israël sjalom (Richteren 6:24). Het volk zal Hem tot een volk zijn. Dit betekent dat Israël God zal vertrouwen en gehoorzamen. Praktisch gezien komt dit neer op het afwijzen van afgoden en toewijding (Joden noemen dit: heiliging) aan Jahweh alleen.

In het Oude Testament staan enkele verbonden tussen God en mensen vermeld. Voor christenen zijn de verbonden met Abraham en Mozes de bekendste. Abram werd geroepen door God, toen hij en zijn familie nog een half-nomadisch bestaan leidden in de omgeving van Ur, in de landstreek Chaldea, in de buurt van de Perzische Golf. God wilde een verbond met hem aangaan. Niet meteen, maar op een bepaalde plaats en op een bepaalde tijd. God voer hem allereerst weg uit de streek waar hij rondzwierf naar het land van de Kanaänieten, een verre familie van Abram. Daar verscheen de Here hem weer, en gaf hem de belofte te kennen die aan het verbond vast zat: DIT land wordt JOUW land, en JOUW nageslacht zal het bewonen (Genesis 12:1-9).

Maar Abram moest een bepaalde mentaliteits- en cultuurverandering ervaren. God had zijn toekomstige (verbonds)belofte nog maar net gegeven, of Genesis maakt melding van twee gebeurtenissen in Abrams leven die moeten laten zien dat hij, ten eerste, met zijn 'hoofdvrouw' (uit wie het beloofde nageslacht geboren moest gaan worden), Saraï, niet moest omgaan zoals de heidenen gewend waren (Genesis 12:10-20), en dat hij, ten tweede, het land dat God hem wenste te geven niet bij voorbaat al aan anderen moest weggeven (Genesis 13:1-18; *vers 17*).

Beide Bijbelgedeelten wijzen ons er op dat Abram nog losgeweekt moest worden van de normen en zeden die hij vanuit zijn heidenwereld had meegenomen. Een volgeling van God zal moeten leren te leven in het licht van Gods toekomst; Gods beloften stellen eisen aan iemands gedrag en mentaliteit. In een omgeving waarin de 'vruchtbaarheid' van de hele natuur, van plant, dier en mens, religieus beleefd werd, in zo'n omgeving moest Abram leren zijn onvruchtbare vrouw te zien en te behandelen in het (menswaardige) licht van de belofte: zij zou de moeder van het beloofde nageslacht worden; zij zou niet de (religieus) 'nutteloze' zijn. Baäl, Astarte, welke god of godin dan ook, kon haar niet van haar onvruchtbaarheid genezen; dat kon alleen de ware God. (Lees parallel hieraan ook eens de verhalen van Elia, waarin God door middel van deze profeet de god Baäl uitdaagt om op zijn eigen terrein – de vruchtbaarheid – nu eens te laten zien wat hij van zijn (Baäls) vruchtbaarheidsbelofte kon waarmaken (1 Koningen 17 en 18)). Ook moest Abram leren dat een onvruchtbare niet zomaar een seksueel uitleenproduct aan de half-god farao kon zijn (vgl. Genesis 20:1-18). Ten opzichte van het tweede deel van de belofte, het land, moest Abram leren dat – juist omdat hij een soort zwerver was en nooit land in bezit had gehad (vgl. Deuteronomium 26:5) – wat God beloofd had als 'erfenis' niet zomaar weggegeven kan worden aan een ander.

Als God eenmaal het verbond met Abram bevestigd heeft, en aan hem de nieuwe naam *Abraham* (d.i. 'vader van vele volkeren') gegeven heeft,

[De verkiezing van Abraham](#)

[Nieuwe gedragsregels en zienswijzen](#)

[Hoe om te gaan met zijn onvruchtbare vrouw](#)

[Abraham = vader van vele volkeren](#)

komt er een nieuwe opdracht: Abraham moet zijn stamdrager Isaäk offeren aan God (Genesis 22). Abraham kan hierin in eerste instantie weinig vreemds hebben gezien; de cultuur waarin hij verkeerde kende het offeren van kinderen aan goden. Ook hier moest Abraham ontdekken dat Gods opdrachten een opvoedende stimulans in zich bergen. De plaats van het offer werd later door Abraham “de Heer zal voorzien” genoemd, een vooruitziende benaming, want welk offer de mens ook aan God brengt, het zal niet toereikend zijn. De Heer zal voorzien in een toereikend offer. De eerste christenen hebben op dit uitgangspunt hun verstaan van het toereikend offer van God in Christus gebaseerd. (Zie hoe Paulus dit doet in Romeinen 3:21-26; 2 Korintiërs 5:16-21; Efeziërs 2:1-10).

We hebben zojuist onze gedachten laten gaan over wat we het *Abrahamitische* verbond noemen. Het is *dit* verbond dat de basis vormt voor wat wij als christenen verstaan onder het ‘nieuwe verbond’, het ‘Nieuwe Testament’. De benaming ‘vernieuwd Abrahamitisch verbond’ wordt ook wel gebruikt. We doen er goed aan de elementen van het Abrahamitische verbond even op een rijtje te zetten:

Samenvatting van het Abrahamitisch verbond

- a. Er is een belofte van ‘een groot volk’, ‘een zegen’, en ‘een grote naam’ die aan Abraham gegeven zal worden (Genesis 12:2; 13:14-17; 15:6; 24:34-35);
- b. Abraham zal ‘tot een zegen zijn’ van anderen (12:2);
- c. Met of door Abraham ‘zullen alle geslachten op aarde gezegend worden’ (12:3);
- d. Deze zegen aan en door Abraham is zodanig dat ‘wie Abraham zegent, zal door God gezegend worden; wie Abraham vervloekt, zal door God vervloekt worden’ (12:3);
- e. Abrahams ‘loon’ zal zeer groot zijn (15:1), namelijk: een zeer groot nageslacht (15:5), talrijk als ‘het stof der aarde’ (13:16), als de ‘sterren des hemels’ (15:5);
- f. Abraham zal ‘het land (waar hij zich toen bevond) bezitten’ (15:7).

We zullen zien dat vooral de apostel Paulus van deze elementen gebruik maakt om uit te leggen hoe het ‘Nieuwe Testament’ op ‘het nageslacht’ van toepassing is. Wat we nu willen benadrukken is dat Gods verbond met mensen in essentie eenzelfde soort verbond is: het Abrahamitisch verbond is een voortvloeiende van het scheppingsverbond (Genesis 3:14-19); het Abrahamitisch verbond mag met recht al het verlossingsverbond worden genoemd, dat later het genadeverbond zou worden genoemd door tal van kerkvaders en theologen. Het is de apostel Paulus die ons in Galaten 3 vertelt dat eenieder die gelooft door ‘genade’ opgenomen is in, oftewel erfgenaam is van, dit verbond met Abraham.

3. Het ‘berith’ onder Mozes gesloten

Het Mozaïsch verbond met Israël

De kern van dit verbond is te vinden in Exodus 19 – 24. Het is een verbond waarbij zowel het volk als God verplichtingen op zich neemt,

hoewel ook duidelijk is dat het verbond door verkiezing als het ware aan het volk opgelegd wordt. Dit wordt duidelijk uit:

- a. De verkiezing van Israël (Exodus 19:5);
- b. Bij het nakomen van het verbond, zal het volk “een koninkrijk van priesters zijn, een heilig volk.” (Exodus 19:6);
- c. God gaf aan Israël de ‘sabbat’, “als een teken van een eeuwigdurend verbond” (Exodus 31:12-17).

Wat veel mensen opvalt in het verbond dat God met Mozes en zijn volk sloot, is dat het gepaard ging met zoveel regels en wetten. Wanneer het verbond gesloten wordt aan de voet van de berg Sinaï belooft het volk plechtig dat zij naar de woorden van de Heer zal leven (Exodus 24:3-8). Dit is voor een redelijk aantal theologen de reden geweest zich intenser te verdiepen in het verbond, met als resultaat dat in de laatste eeuw versneld een duidelijker begrip tot stand kwam aangaande het verbond. Met behulp van vergelijkend onderzoek binnen een groter gebied dan Israël, de archeologie, taalkunde, etc., kwam een breder verstaan tot stand t.a.v. een tak van de theologie die bekend staat als de ‘verbondstheologie’. Kenmerken van ‘het verbond’ zoals dat in die tak van theologie aan de orde komt, vindt men het duidelijkst in Deuteronomium:

- a. Een verbond tussen mensen en volkeren begon in die dagen met een zogenaamde ‘preambule’. In Deuteronomium is die te vinden in 1:1-4.
- b. Dan volgt een samenvatting van de gezamenlijke geschiedenis die de vraag moet beantwoorden ‘hoe het zover gekomen is’. Vgl. 1:5 – 3:19.
- c. Hierop volgende de verbondsregels, een uiteenzetting van hetgeen waar de partijen zich aan zullen houden, de artikelen van het verbond. Vgl. 4 – 26.
- d. Bevestiging (eed) en sancties (zegen en vloek). Vgl. 27 – 34.

Deze *vorm* van verbondssluiting kan men ook terugvinden in andere delen van de Torah, zelfs in de Tien Geboden. Inhoudelijk gezien heeft het verbond niet alleen implicaties voor het godsdienstige leven; wie de Torah doorbladert ziet dat ook de ‘staatsinrichting’ erbij betrokken wordt. Zo zien we: Israël, wet en verbond, ze horen bij elkaar. Het één is niet goed te begrijpen zonder het ander.

D. Het Nieuwe Verbond

Niet weinig christenen zien een radicale breuk tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Dat is om meer dan één reden een zaak om eens goed over na te denken. Als we namelijk op één of andere manier bevestigen dat er een al te radicale breuk is, in hoeverre kan er dan nog beleden worden dat christenen uit de heidenen mede-erfgenamen zijn van Abraham?

Meer dan 30 keer spreekt het Nieuwe Testament over ‘het nieuwe verbond’. Juist omdat het spreekt over het ‘nieuwe’ verbond, moeten we het ‘oude’ erbij halen om te weten te komen waar de breuk ligt, of wellicht is er helemaal geen sprake van een breuk, maar van continuïteit. Wellicht is er sprake van continuïteit op verschillende niveaus: ‘breuken’ als treden van één en dezelfde trap.

Er zit structuur in de opbouw van het verbond

De begrippen ‘Israël’, ‘wet’ en ‘verbond’ zijn niet los van elkaar te zien

Breuk of continuïteit?

1. Het nieuwe verbond en het verbond met Abraham

De eerste christenen stonden positief tegenover het verbond met Abraham

Het verbond met Abraham wordt vier keer genoemd in het Nieuwe Testament (Lukas 1:72f; Handelingen 3:25; 7:8; Galaten 3:17). In drie van de vier teksten wordt expliciet het Abrahamitisch verbond gezien als nog steeds van kracht, en niets wijst er op dat dit verbond aan relevantie heeft ingeboet. Het is dan ook goed hier te bedenken dat de schrijvers van deze geschriften (Paulus en Lucas) in hun verdere theologische ontwikkeling positief stonden tegenover de bekering van de heidenen en anderen voorhielden die bekeerde heidenen als ‘zonen van Abraham’ te zien. In Lucas 1 en Handelingen 3 wordt de komst van Christus gezien als vervulling van de belofte aan Abraham en de vaders gegeven; er is geen sprake van een ‘afsluiten’ of ‘ophouden’ van dit verbond, integendeel. Paulus schrijft in de brief aan de Galaten zelfs dat het verbond met Abraham ‘oorspronkelijker’ is dan het verbond met Mozes, en dat dit laatste verbond het eerste verbond niet ongeldig maakt, niet van zijn kracht berooft. We kunnen hieruit concluderen dat het Abrahamitisch verbond ‘model’ staat voor de manier waarop God de mens reddend tegemoet komt, nl. door middel van ‘belofte’, en niet door middel van ‘wet’ (Galaten 3:17v.). Duidelijk toont het Abrahamitische verbond ons de permanente manier waarop God als Verlosser met de mens handelt, nl. door genade en belofte, niet door de wet.

De continuïteit tussen het oude en nieuwe verbond loopt via het verbond met Abraham

Het Abrahamitische verbond is het oorspronkelijk verbond, het Mozaïsche verbond is een ‘bijkomend’ verbond. De *continuïteit* loopt volgens de apostel Paulus dus via het verbond van God met Abraham. Het verbond met Mozes kan dan ook alleen maar begrepen worden vanuit het verbond met Abraham, en niet andersom.

Dit is niet zomaar een geïsoleerde gedachte van Paulus. We vinden het ook in Romeinen 4, waar hij betoogt dat Abraham gered was “door het geloof”, net zoals de christenen in Paulus’ tijd. Er is dan ook volgens Paulus een directe lijn te trekken van ‘het geloof in Christus’ naar ‘het verbond met Abraham’. Deze gedachte vinden we ook terug in Hebrëeën 11, nl. dat Abraham (net zo goed als alle andere geloofsvaders) door God aangenomen werd op dezelfde manier als de christenen. Daarom geloven wij ook dat het Nieuwe Testament van een continuïteit getuigt tussen Christus’ openbaring en het Abrahamitische verbond. Gods omgang met deze patriarch steunde op het principe van de genade, en Abraham ontving Gods zegen door het geloof (zie ook Hebrëeën 11:12-16).

2. Het nieuwe verbond en het verbond met Mozes

Hoe ziet het Nieuwe Testament het verbond met Mozes?

Als het Nieuwe Testament gaat spreken over het verbond met Mozes, dan zien we dat ze dit wil doen vanuit de context van de afspraken die in Jeruzalem zijn gemaakt tijdens de eerste algemene kerkvergadering. We proeven als het ware wel degelijk een verschil van waardering als verschillende schrijvers het over de ‘Torah’, de wet, hebben. Door de bank genomen is het zo dat het toch wel uitmaakt of een bekeerde

Jood over de wet van Mozes schrijft of een bekeerde heiden. We zullen allereerst eens zien wat bekeerde Joden erover schreven.

a. *Het betoog van Paulus in Galaten*

Aan Abraham is een (erfenis)belofte, een testament, gegeven. In hem zouden vele volkeren – inclusief dus de heidenen – gezegend worden. Deze belofte is door God waargemaakt; de ‘volkeren’ zijn in de zegen van God opgenomen door “het zaad” van Abraham: Jezus Christus (Galaten 3:14-16). Abrahams geloof en het geloof van de volkeren vloeien in elkaar over: door het geloof ontvangen de niet-Joodse volkeren “de belofte van de Geest”.

Gods verbond met Abraham bezit toch op zijn minst evenveel rechtskracht als een verbond tussen mensen onderling (3:15): niemand kan het ongeldig maken of er iets aan toevoegen. God evenwel heeft aan zijn verbondsbefoete met Abraham iets *toegevoegd* met een speciaal doel: “om de overtredingen te doen blijken” kwam het verbond met Mozes “erbij” – en een wezenlijk kenmerk van het verbond met Mozes is dat de voorschriften op steen werden vastgelegd. Ieder verbond, zegt Paulus, kent zijn voorschriften (stipulaties of bepalingen – zie pag. 49). Ook het verbond met Abraham kende bepalingen; de liefde kwam beslist niet van één kant. Abraham moest wel degelijk loyaliteit, heiliging en navolging betonen; hij kon niet doen waar hij maar zin in had. Hij moest God volgen naar een nieuwe bestemming in en met zijn leven (vgl. Genesis 17:10-14).

Zoals eerder opgemerkt, het verbond met Mozes staat bekend om zijn vele voorschriften. Een aantal van deze voorschriften kwam bekend voor, anderen waren nieuw, of op zijn minst vernieuwend. Een heleboel voorschriften waren al bekend van vóór Mozes, zoals offers (Genesis 4:3) en gedragsregels, ook al zijn die gedragsregels nog niet zo uitgestippeld als in de Tien Geboden (bijv. een verbod op overspel (Genesis 20:1-7) en bedrog, (27:35); een vorm van sabbatviering (Exodus 16:23); een bepaalde vorm van ceremoniële wetten (het verschil tussen reinen en onreine dieren, Genesis 7:1-9); de onreinheid bij mensen: (Genesis 31:33-35; vergelijk Leviticus 15:20), etc. Maar er zijn ook nieuwe voorschriften, zoals over de aankleding van de tabernakel, de viering van bepaalde (nieuwe) feesten en de verdeling van het land Israël onder de kinderen van Jakob.

Nu zegt Paulus dat “de wet (van Mozes) erbij was gevoegd om de overtredingen te doen blijken” (3:19). Dit is de NBG-vertaling van een zin die in het Grieks zegt: het was erbij gevoegd *omwille van* de overtredingen. De NBG-vertaling is eigenlijk tot stand gekomen door vergelijking met teksten in Romeinen (4:15; 5:13, 20). De NBV zegt het als volgt: “De wet is later ingevoerd om ons *bewust* te maken van de zonde”. Eigenlijk wel een mooie vertaling; de overtredingen waren er al veel eerder dan de tijd van Mozes, maar door *bewustwording* wordt de vraag naar een oplossing van de zonde intenser.

Veel Joodse rabbi’s spraken in de dagen van Paulus over de positieve functie van de wet: de wet als bescherming tegen de wegen van de zonde.

De Wet van Mozes is aan het verbond met Abraham toegevoegd

Wetten bestonden al eerder dan de tijd van Mozes

Bewustwording !

Maar Paulus benadrukt in Galaten vooral de *reflecterende werking* van de wet: hij is er om zichtbaar te maken dat de mens zondaar is – de mens moet leren zien dat hij in staat is (bewust) *tegen het verbond in* te handelen!

Paulus is ervan doordrongen dat de wet niet redt

De 'wet' is niet in strijd met de 'belofte'

De 'opvoedende' functie van de wet

De functie van de wet wordt door Paulus uitgelegd in 3:21-29. Het is belangrijk dat we zijn betoog op de voet volgen. We zullen het een andere keer hebben over 'rechtvaardiging door het geloof'; nu vooronderstellen we even dat die rechtvaardiging heeft plaatsgevonden. Nadat de wet zijn werk heeft gedaan, nl. door bewustwording heeft laten zien dat de mens 'zondaar' is, en redding van de verslavende werking van de zonde nodig heeft (hetgeen de wet niet kan leveren) gaat Paulus zichzelf afvragen of de wet *in strijd is* met Gods belofte. "Absoluut niet. Als de wet *leven* zou kunnen brengen, zou de wet ons ook *rechtvaardig* kunnen maken.¹ Maar de Schrift heeft alles in de macht van de zonde gelegd, zodat de belofte kon worden gegeven op grond van geloof in Jezus Christus, aan wie op hem vertrouwen" (v. 21-22). 'De Schrift' is natuurlijk geen zelfstandig handelend instituut, maar maakt duidelijk dat de zonde in deze wereld overheersend is, en daar helpt geen 'lieve moeder' (wet) aan. Maar diezelfde Schrift (gehele O.T.) maakt ook duidelijk dat wie gelooft in Jezus Christus, de belofte mag ontvangen "op grond van geloof". "Maar", zegt Paulus, "voordat dit geloof kwam, werden we door de wet bewaakt; we leefden in gevangenschap tot het geloof geopenbaard zou worden" (v.23). "Bewaakt", zoals bijvoorbeeld galeislaven door bewakers werden vastgeketend – daar kom je niet makkelijk van los; waar je ook bent, de 'wet' zit aan je vast om alles wat je doet onder zijn 'oog' te stellen. Toch is de wet niet zomaar een bewaker met een knoet. "De wet hield toezicht op ons totdat Christus kwam" (v.24). Hier gebruikt Paulus het woord "pedagoog" – de wet was voor ons een pedagoog totdat Christus kwam. De pedagoog was in de dagen van Paulus een 'geleerde' slaaf die de kinderen van de meester van en naar school bracht. Onderweg overhoorde hij hen. Gaandeweg was de wet een soort geweten dat mensen 'overhoorde'. Dat gebeurde net zo lang "totdat" Christus kwam. "De wet was onze (begeleidende) pedagoog tot Christus", zegt Paulus letterlijk, en hij sluit twee betekenissen in van het woordje "tot": een tijdsbepaling, en een beweging naar Christus toe.

Vandaar dat de wet een 'opvoedende, pedagogische' functie heeft; hij brengt je bij de Verlosser van zonde. De wet, de *Torah* is er, volgens Paulus, nooit geweest om "levend te maken" (3:21), maar om duidelijkheid te scheppen tussen goed en kwaad, en om te wijzen op de Verlosser van het kwaad.

Voor Paulus is de wet er omdat deze duidelijkheid heeft geschapen in wat mag en wat niet mag. Maar dat had vreselijke negatieve consequenties: toen het gebod bekend werd, werd ook de zonde in de mens zichtbaar, een zonde die leidde tot de dood (vgl. Romeinen 7:7-12). De wet hield ons in gevangenschap (Galaten 3:23; vgl. Romeinen 7:6). Op die manier leidde

1. "Rechtvaardig maken" is de zinswending van de NBV. Letterlijk staat er: "Als er een wet gegeven zou zijn die leven kon geven, dan zou er inderdaad rechtvaardigheid door de wet zijn".

de wet niet tot leven, maar sprak een doodvonnis uit, sprak een vloek uit (Galaten 3:10-13). Met andere woorden: de wet dreef ons naar Christus toe; de wet veroorzaakte op deze manier hoop uit wanhoop. In geloof verlost Christus ons van het oordeel dat de wet over ons uitspreekt. Maar nu, “nu het geloof gekomen is, staan we niet langer onder toezicht, want door het geloof en in Christus bent u allen kinderen van God. En omdat u Christus toebehoort, bent u nakomelingen van Abraham, erfgenamen volgens de belofte” (Galaten 3:25, 29).

De gelovige staat niet langer onder toezicht

Paulus gaat in het gelovige leven uit van de volwassenheid van de gelovige. De volwassen gelovige wordt niet meer extern gekooid door de wet (Galaten 3:25). Hij is met Christus bekleed, en de gedachte is dat iemand die in Christus is, serieus de zonde mijdt. Deze overtuiging vinden wij niet alleen bij Paulus (Efeziërs 4:17-24), maar ook bij Johannes (1 Johannes 3:9). Paulus is wat dit betreft behept met optimisme en een groot geloof in de gelovige mens; hem staat de heilige Geest ter beschikking en de kennis van Christus (1 Korintiërs 1:4-9, let op het woordje “onberispelijk”). De gelovige moet het nu zonder op schrift uitgespelde geboden aan kunnen (Colossenzen 2:16 – 3:4), en moet zich geen nieuw juk op laten leggen (Galaten 5:1). Het leven naar het gebod van de liefde is heus niet minder eenvoudig dan de *Torah*, maar waar eerst sprake was van een wet geschreven op steen, is er nu sprake van een wet geschreven in het hart (2 Korintiërs 3:3-18). Niet de *Torah* is nu de pedagoog die ons begeleidt, maar de Geest Gods. Als later een studie volgt over de sabbat is bovenstaande constatering een interessant gegeven. Zal de volwassen gelovige, bekleed met Christus, anders doen dan de ‘pedagoog’ voorschreef?

Zal de volwassen gelovige, bekleed met Christus, anders doen dan de ‘pedagoog’ ooit voorschreef?

b. Het betoog van Jakobus

Jakobus is o.a. geïnteresseerd in het probleem van de verzoeken, en daardoor in het probleem van de zonde. De verzoeken komen voort “uit de zuiging en verlokking van de *eigen* begeerte” (1:14). De bron van alle zonde is de begeerte, die opwelt vanuit een jaloers en opstandig hart. Zo’n innerlijk opstandig mens kijkt verwijtend naar wat de ander méér heeft (1:19 – 2:13; 3:13-18; 4:12). De aanzienlijke en de rijke staan hoog aangeschreven, maar Jakobus laat zien dat Gods verbondenheid is met de verwerpene, de zwakke en de arme. Allerlei vrome babbelaar werkt versluierend; gelovigen moeten daders van het woord zijn (1:22). De mond kan immers geloof belijden, maar het hart kan “vuilheid en alle uitwas van boosheid” koesteren (1:21). Het is om deze reden dat wij de tong maar beter in bedwang kunnen houden (3:8, 9).

Waar komt de zonde toch vandaan?

Ook Abraham komt ter sprake. We moeten kijken naar zijn voorbeeld. Abraham geloofde; hij stond in het verbond, en zijn geloof ging gepaard met het naleven van de verbondsregels. Hij deed dit niet om er iets mee te verdienen; immers, Gods verbond met hem was een genadeverbond. Zijn geloof zette hem aan tot naleven, tot “werken” der rechtvaardigheid (2:19-23).

Abraham als voorbeeld

Een algemeen
Joods inzicht: wie
de wet volgt, heeft
niets te vrezen
van de wet

De “koninklijke
wet” is de “wet
der vrijheid”,
maar wat is
vrijheid?

De wet komt bij Jakobus dus indirect ter sprake. Jakobus is beslist niet zo negatief over de uitwerking van de wet als Paulus. De wet laat inderdaad de zonde blijken, zoals Paulus ook zegt, maar toont ons ook de juiste manier van *verbondsleven*. Jakobus blijft niet steken in een afwijzing van de wet, maar noemt hem juist “de volmaakte wet, *die der vrijheid*”. Waar Paulus spreekt over de “vrijheid van de gelovige” en over de ‘volwassenheid’ van de christen die nu uit en door de Geest leeft (Galaten 5), daar ziet Jakobus scherp het toch wel zwakke punt in de gedachte van Paulus, want, psychologisch gezien is de mens eerder geneigd vroom te praten dan vroom te doen (2:14-20). Jakobus waarschuwt daarmee tegen de gedachte dat de vrijheid van de christen opgevat kan worden niet alleen als een vrijstelling van de vloek van de wet, wat juist is, maar ook als een vrijstelling van de navolging van de wet, wat onjuist is. De wet, niet versmald tot de tien geboden alleen, zegt ons voor weduwen en wezen te zorgen (1:27), geen aanzien des persoons te hebben (2:1-9), barmhartigheid te betonen (2:12-13), zorg te dragen voor de medemens (2:14-17). De “koninklijke wet” (2:8), de wet der vrijheid houdt ons dit voor. De gelovige kan en mag dan ook niet zijn medemens tekort doen, want dan stelt hij zichzelf boven de wet (4:11-12). Deze wet zegt niet zomaar wat verboden is, maar zegt de gelovige om “goed te doen” (4:17). De “koninklijke wet” is de “wet der vrijheid”, maar wat is vrijheid?

Wet en genade
liggen volgens
Matteüs in elkaars
verlengde

c. *Het betoog van Matteüs*

Het is een merkwaardige constatering dat het woordje ‘wet’ in het evangelie van Marcus niet voorkomt. Omdat het evangelie van Marcus vrijwel het vroegste geschreven evangelie is, én omdat in elk evangelie een weergave is te vinden van de theologische kwesties die toen in de kerk speelden, kun je hier nog proeven dat de discussie om de wet nog niet zo belangrijk werd geacht. Hoe verder we in de ontstaansgeschiedenis van de kerk, en daarmee van de evangeliën komen (Matteüs, Lucas en Johannes), des te vaker komt de wet ter sprake.¹

Voor de bekeerde Jood Matteüs staat de wet niet op gespannen voet met de evangelieverkondiging. Wet en genade liggen, net als bij Jakobus, in elkaars verlengde. Matteüs ziet continuïteit waar Paulus een ander spoor ziet.

Het veelvuldig citeren van oudtestamentische teksten door Matteüs wordt gedaan om in Jezus van Nazareth de geprofeteerde Messias te kunnen herkennen. De door Matteüs geschetste Jezus onttrekt zich niet aan het leven zoals de wet het voorschrijft. Integendeel, zijn hele levensinstelling en daden worden verklaard vanuit “de wet en de profeten”, en vanuit de verbondsgedachte. Messias Jezus is *niet* gekomen om de wet naast zich neer te leggen, te ontbinden, af te breken (*καταλύω*), ongeldig of niet van

1. Deze constatering, onder andere, is door een christelijke stroming, het dispensationalisme, aangegrepen om te gaan veronderstellen dat bepaalde Bijbelboeken specifiek en alleen voor Joodse christenen zijn geschreven, en weer andere boeken specifiek en alleen voor christenen uit de heidenen. We vinden dit soort tweedeling niet in de vroegchristelijke kerk, en wijzen het ook af.

toepassing te verklaren; Hij is gekomen om alle beloften en profetieën te vervullen (5:17-18). Johannes de Doper als voorbereider (3:3), en Jezus als verkondiger van het nabije Messiaanse tijdperk (3:13-17); beiden staan in het verlengde van “de wet en de profeten” (11:2-6, 13). Hier valt de nadruk opnieuw op continuïteit.

Hoe moeten wij dan, volgens Matteüs, staan ten opzichte van de wet? Waar draait het om in de Torah en de Profeten? Om dit: “Gij zult de Here, uw God, liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw verstand. Dit is het eerste gebod. Het tweede, daaraan gelijk, is: gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Aan deze twee geboden hangt de ganse wet en de profeten” (22:34-40). Dit is de essentie van “de wet en de profeten”, van het (Mozaische) verbond.

Hoe verder we in het evangelie van Matteüs komen, hoe vaker het woordje ‘volk’ een rol gaat spelen. ‘Het volk’ wijst Gods Messias af (13:15), zij verstaan zijn woorden en zijn missie op aarde niet. Het volk wil de Zoon doden (21:33-46). In de hoofdstukken 20 – 27 krijgt het volk een soort ‘vertegenwoordigende’ rol. De meute van Jeruzalem die Jezus overleverde aan de Romeinen staat als het ware voor de houding van ‘het gehele volk Israëel’ in hun afwijzing en executie van Jezus. Dat ontlokt aan Matteüs allerlei (profetische) uitspraken (21: 43; 27:25; 24:14) die een theologische verwerking zijn van het resultaat van het leven en het werk van Jezus Christus, de naar Israëel gezondene. De verwerping van Gods Zoon door een ‘typerende’ groep kan niet zonder consequenties blijven voor het Joodse volk.

Tot op de dag van vandaag hebben deze uitspraken vèrstrekkende gevolgen gehad voor het verstaan van de positie van de Joden in de heilsgeschiedenis. Er wordt wel eens met een bepaald cynisme gezegd dat Paulus het anti-wetticisme bracht, en dat Matteüs dat aanvulde met anti-semitisme. Dat dit niet de bedoeling kan zijn geweest van Paulus en Matteüs moge duidelijk zijn. Eerder wilden deze twee apostelen zeggen dat de verwerping van de Zoon des Mensen (door een aantal Joden) verrassend genoeg ‘heil’ voor anderen, inclusief de Joden, betekende. Het betekent niet dat wat voor God eens een belediging was, de zonde, nu opeens minder erg is of zelfs gedaan moet worden “om de genade te laten toenemen” (Romeinen 6:1). En het betekent ook niet dat de aanname van ‘de volkeren’ noodzakelijkerwijs een (totale) verwerping van het Joodse volk betekent, een verwerping die wij zichtbaar moeten maken door het leven van de Joden zuur te maken. Wie van ons kinderen Gods, die voortgekomen is uit ‘de volkeren’, is geroepen tot het brengen van een oordeel over het Joodse volk? Wij zijn geroepen *samen* de genade te verkondigen, wat een gelijke behandeling van alle volkeren impliceert, door God en door de gelovige, en het past niet een ongeloorloofde klemtoon te leggen op een ‘breuk tussen God en Zijn verbondsvolk van eeuwen her’!

*Vat de wet
samen in:
“de gulden regel”!*

*De verwerping van
Jezus betekende
‘heil’ voor de
heideneën;
(zie ook Romeinen
11:11, 12)*

d. Het betoog van de schrijver van de brief aan de Hebreeën

Wekomen nu bij de behandeling van de (onbekende) niet-Joodse schrijver van de brief aan de Hebreeën. Het is niet helemaal zeker of de schrijver van de brief aan de Hebreeën een bekeerde heiden of een bekeerde Jood was; hier zullen we hem toch behandelen als een bekeerde heiden, ook al weten we dat de meerderheid van adventisten de traditionele gedachte koestert dat de brief door de apostel Paulus is geschreven. De kwestie wie de schrijver van deze brief was is in dit verband van ondergeschikt belang.

Het 'betere' is gekomen !

Het is de bedoeling van de schrijver van de brief aan de Hebreeën om zijn lezers ervan te doordringen dat er nu beslist iets "beters" is gekomen in Christus (6:9). Christus is "beter" dan de engelen, "beter" dan Mozes (hoofdstuk 1 – 3), er wacht ons een "betere" rust (4:6) en wie tot die rust ingaat, heeft een "betere" hogepriester tot zijn beschikking, een hogepriester vrij van eigen zonden (4:14 – 5:10). Er is nu een "betere" gerechtigheid en een "betere" verzoening; de "volmaaktheid" is gekomen in Jezus Christus (7: 25-28). Dit was voordien niet mogelijk, omdat de toenmalige hogepriester voor zichzelf ook verzoening nodig had en moest bewerkstelligen. Wij hebben een betere hogepriester, niet dienend op de manier zoals de hogepriesters die van Aäron afstammen, maar op de volmaakte manier. We hebben nu een hogepriester die dient "op een andere wijze" (Willibrordvertaling), vanuit een andere "ordening", namelijk die van Melchizedek, een manier "zonder begin of einde" (7:3 NBG). Hiermee wil de schrijver te kennen geven dat dit priesterschap volmaakt is en al het aardse overstijgt.

Een hogepriester van een totaal andere 'ordening'

Wat doen we nu met de Joodse 'tempelordening'? Die is achterhaald door de volmaakte priesterdienst die Christus geeft. Dat vereist een verandering van "wet" (7:11-17). Immers, nu het betere is gekomen wordt het mindere vanzelf overbodig. De voormalige priesterdienst naar de wijze van Aäron was onlosmakelijk verbonden met de wet van Mozes – die 'bijkomende' regulering van de belofte, zoals Paulus het ziet. Hebreeën noemt die "ordening", die "wet": het "oude verbond", een verbond dat achterhaald is, ja zelfs vervangen is door een "nieuw verbond" (8:6-13); het oude verbond is verjaard. Een nieuw verbond brengt dan ook een nieuwe priesterdienst met zich mee en een nieuwe wet – wat volgens Hebreeën de 'tijdelijkheid' van de Mozaïsche wetten onderstreept.

Het nieuwe verbond maakt het oude overbodig

Hebreeën neemt drastische stappen in het proces van de beschouwing van het verband tussen wet en evangelie in de tijd vóór Jezus en de tijd na Hem. Hij gaat spreken van "het eerste verbond" (9:15; vgl. 8:7) en het "nieuwe verbond", en zegt (in 8:8-12) dat dit 'nieuwe' verbond al voorspeld was door Jeremia (in hoofdstuk 31). Er valt niets anders te concluderen dan dat de gehele oudtestamentische priesterdienst wegvalt. Dit betekent voor "de wet van Mozes" dat deze in het luchtledige komt te hangen: immers, wet en priesterdienst, zonde en vergeving, onrecht en gerechtigheid, het staat met elkaar in verband. Valt het één weg, dan ook het andere. De wet is dan ook maar een schaduw geweest tot de komst van "al het goede dat nog komen moet" (10:1).

Het lijkt er toch veel op dat de schrijver aan de Hebreëen de wet alleen maar zag functioneren op de versmalde manier van reiniging,¹ een aanwijzing dat hij een bekeerde was uit niet-Joodse omgeving, want anders zou hij toch de wet bredere betekenis hebben meegegeven. In ieder geval, zijn betoog is dat nu de “volkomen reinheid” is gekomen, wij de wet niet meer nodig hebben (10:11-14). De nieuwe wet is nu in het hart geschreven (10:17). Deze nieuwe wet geeft verbanden aan met de éénmalige offerdienst van Jezus (10:12), en door Jezus met het nieuwe verbond. Er is dan ook geen belemmering meer om God te benaderen in de hemel (10:19-25). Wie dit nieuwe verbond, met de nieuwe wet, – wie deze nieuwe hogepriester verwerpt als zoenoffer moet bedenken: een volmaaktere hogepriester, een volmaaktere wet en een volmaakter verbond is er niet (10:26-27). Bij de wet van Mozes kon de gelovige nog “iets beters” verwachten; maar nu niet meer. Wie dit afslaat rest niets anders dan “huiverend wachten op het oordeel” (10:27-31). Dit vereist geloofsleven en heel wat voorbeelden worden genoemd (hoofdstuk 11). Jaagt naar de heiliging in Christus (12: 14), en verwerpt het aanbod niet (12:15).

*De volkomen
reinheid is
gekomen in
Christus*

*De nieuwe wet
wordt in het hart
geschreven*

E. En wat moeten we nu met de Torah?

Bezien zoals boven is de nieuwtestamentische beschouwing over “de wet” een palet vol met kleuren. Echte eenduidigheid is er niet helemaal, en dat betekent dat elk antwoord dat wij gaan zoeken altijd open staat voor discussie. Dat blijkt ook wel uit de conflicten over de wet in de kerkgeschiedenis; als het allemaal zo eenduidig was, zou er geen reden voor al die hedendaagse (kerkelijke) verschillen zijn.

Toen bijvoorbeeld de kerkhervormer Luther voor alleen maar de uitleg van Paulus koos, kon hij niet veel meer met de brief van de apostel Jacobus. Als het aan Luther had gelegen, was deze brief uit de Bijbel verwijderd.

Dispensationalistten willen de kwestie oplossen door een bepaalde selectie van bijbelboeken alleen maar van toepassing te laten zijn op gelovigen uit de heidenen, en weer andere boeken alleen maar van toepassing op gelovigen uit de Joden. Beide benaderingen leggen we naast ons neer. Wij zullen proberen zo goed en zo kwaad als het gaat een bevredigend antwoord te vinden op de vraag: en wat moeten wij nu met de Torah?

Adventisten hebben een aantal gebruiken die uit de Torah komen, zoals het geven van tienden aan God(s werk), sabbatvieren, het mijden van ‘onrein’ voedsel, etc. Bovendien roken zij niet en is in Nederland een grote meerderheid geheelonthouder. Zijn dat, als we de redenering van Hebreëen volgen, geen achterhaalde gebruiken en gewoontes? Getuigt deze stijl van christelijk leven niet van het soort wettisch gedrag dat – zegt men – juist door Paulus zo afgekeurd wordt? Als we van mening

*Wat dan met
(goede) gebruiken
die in de Torah
voorkomen?*

1. De wet van Mozes functioneerde ook nog op andere manieren: als burgerlijke wet, bewaarder van de culturele en historische erfenis, maatschappelijk kader, sociale verhoudingen en rechtsorde, etc.

waren dat dit ‘werken’ waren die tegemoet komen aan onze verlossing, ja, dan zouden we ze verre van ons moeten houden. Maar zo denken adventisten niet. Er wordt een geheel andere gedachtengang gevolgd, en in de volgende hoofdstukken zullen we daar verder op in gaan. Maar eerst nog wat verdieping voor de ‘theologen’ onder ons.

F. Excursus: Het ‘nieuwe perspectief’ op Paulus’ visie op de wet

Een heftige discussie die de Adventkerk nog weinig schijnt te raken woedt onder vooraanstaande theologen van de reformatische kerken en nieuwtestamentische wetenschappers over de vraag of de apostel Paulus wel of niet bevooroordeeld was toen hij in zijn brieven over het ‘Joodse wetticisme’ schreef. De discussie woedt meer in Engeland en Amerika dan in Nederland, maar het raakt wel degelijk het reformatische inzicht aangaande de rechtvaardiging door het geloof.

1. Geschiedenis

Iedereen die de boeken van Luther en Calvijn leest zal het opvallen dat zij de Rooms-katholieken van hun dagen als even ‘wettisch’ zien als de Joden (of de christen-farizeeërs) in de dagen van Jezus en Paulus. Wie Luthers boekje *Over de Joden en hun leugens* leest – niet een boekje om vrolijk van te worden – merkt op dat hij ‘wettische Joden’, die verlossing zochten door middel van besnijdenis, en Rooms-katholieken die verlossing zochten door goede werken, op één hoop gooit – ze zochten het allebei door middel van uiterlijke ‘rituelen’ in de hoop dat God dat wel zou belonen met eeuwig leven. Nog erger, Luther wees op sommige Rooms-katholieken die zelfs dachten een overschot aan beloningen te hebben verkregen, zodat ze anderen hun overschot konden toebedelen, die dan ook het eeuwige leven verkregen, niet op eigen titel, maar op grond van de werken van anderen, de ‘echte’ heiligen. Johannes Calvijn was veelal bedachtzamer, maar ook hij viel voor de analogie tussen Jood en Rooms-katholiek.¹ Zowel Luther als Calvijn dachten dat sinds de dagen van Ezra en Nehemia tot aan de dagen van Paulus het Joodse geloof aan een *continue degeneratie* onderhevig was, zodat uiteindelijk niets anders dan wetticisme, hypocrisie en gebrek aan medeleven overbleef. Aan deze opvatting werd eeuwen niet getwijfeld. Ferdinand Weber bijvoorbeeld, publiceerde in 1880 het boek *System der Altsynagogalen Palästinischen Theologie oder Die Lehren des Talmud* waarin hij beweerde dat de Jood de hemel verdiende door ervoor te zorgen dat zijn goede daden talrijker waren dan zijn slechte. Zelfs grote theologen als Wilhelm Bousset en Rudolf Bultmann werden beïnvloed door deze opvatting – die zelfs in enkele artikelen van het groots opgezette nieuwtestamentische woordenboek van Gerhard Kittel terug te vinden is.

2. Hoe moeten de Joodse ‘bronnen’ gelezen worden?

Maar, hadden Luther en Calvijn (en hun latere opvolgers in de Bijbelwetenschappen) het Joodse geloof wel recht gedaan? Sprak Paulus over het gehele Joodse volk als wettisch, of sprak hij maar over een deel van het Joodse volk? Of bedoelde Paulus met ‘wettisch’ iets geheel anders?

Niet uit christelijk wetenschappelijke hoek, maar uit de Joods wetenschappelijke hoek kwamen de eerste tegengeluiden; Joodse theologen als Samuel Sandmel en Claude Montefiore riepen christelijke theologen herhaaldelijk op om de Joodse bronnen eens goed te lezen en afscheid te nemen van het oude vooroordeel. Het duurde tot 1977 voordat er een ommekeer kwam door middel van een boek van de hand van Ed Sanders, *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion*, waarin

1. Zie bijvoorbeeld Calvijns commentaar op Phil. 3:5, waar Paulus stelt dat hij “naar de wet een Farizeeër was”. In één paragraaf vergelijkt Calvijn de corrupte religie van de dagen van Paulus met de corrupte religie van de Rooms-katholieke kerk, en noemt de Rooms-katholieken “de Farizeeën van deze tijd”.

hij probeerde aan te tonen dat de zaak toch wel wat anders lag dan eeuwenlang aangenomen werd: het Joodse geloof was *niet* het soort wettische geloof waar christelijke theologen haar voor hadden versleten. Sanders vergeleek de Joodse Tannaïtische literatuur (boeken van rabbi's die leefden tussen 50 B.C. – 200 A.D.), de Dode Zee-, de apocriefe en pseudopigrafische literatuur met de brieven van Paulus en concludeerde dat in beide geloofsverwoordingen – de Joodse en de christelijke – er sprake was van een “verbond” waar men “in” diende te komen en “in” diende te blijven. De grote vraag is: hoe kwam men “in” het verbond, en hoe bleef men “in” het verbond? Dat leek Sanders een betere weg om te gaan dan een onderzoek naar de betekenis van ‘wetticisme’ of ‘genade’ in beide godsdiensten. Sanders vindt in de formuleringen van het Joodse geloof van de dagen van Jezus en Paulus geen wetticisme dat voorgeeft Gods redding te willen *verdiene*n door goede werken, maar eerder een wetticisme dat hij ‘verbonds-nomisme’ (νομος = wet) of ‘verbonds-wetticisme’ noemt; het ligt er dus helemaal maar aan wat men onder ‘wetticisme’ wil verstaan. Verbonds-nomisme, zegt Sanders, stelt dat iemands plaats in Gods heilsplan bepaald wordt op grond *van het verbond* en niet op grond *van correct leven naar de wet*. Mocht iemand die ‘leeft’ in het verbond onverhoopt toch een zonde begaan, dan voorziet dat verbond, verwoord in (o.a. ceremoniële) wetten, tegelijkertijd in een manier om weer in het reine te komen met God en medemens. Dus: *het verbond* voorziet in een manier om in relatie met God te komen; *de wet* voorziet in een manier om in relatie met God te blijven. De ‘opname’ in het verbond vond plaats door middel van een genade-daad Gods; God reikt uit genade het verbond aan. Het ‘blijven’ in het verbond vereiste gehoorzaamheid, maar overtredingen werden bedekt *door Gods genade* als de zondaar vergeving vroeg (in samenhang met berouw en de voorgeschreven rituelen). Dus, verkiezing en redding komen uiteindelijk voort uit Gods genadevol handelen, en *niet* uit menselijke verdienste. De Torah werd gehoorzaamd als een antwoord op Gods genadig en verlossend werk. Alle gedetailleerde voorschriften die men in de Joodse Mishna terugvindt *vooronderstellen* het verbond en hoe het verbond uit liefde onderhouden moet worden.

3. Eerst Christus begrijpen, dan ‘de plaats’ van de wet

Zelden heeft een enkel boek voor zoveel opschudding gezorgd in de theologische wereld. Zeer zeker de protestantse kerken kunnen niet meer om de vraag heen: als Sanders gelijk heeft in de weergave van het Joodse geloof uit de dagen van Jezus en Paulus, wat moeten we dan maken van de opmerkingen over het Joodse ‘wetticisme’ zoals die te vinden zijn in de geschriften van de apostel Paulus, zelfs in de woorden van Jezus? Anders gezegd, vraagt Sanders zich af, hebben ‘wij protestanten’ de brieven van Paulus niet teveel gelezen door de anti-katholieke brillen van Luther en Calvijn? Lees de teksten van Paulus op pagina 42 nog eens en vraagt u dan nog eens af hoe iemand die zó waarderend kan schrijven over de wet daarnaast ook zo neerbuigend kan zijn over diezelfde wet en het leven naar die wet. Sanders heeft uiteraard geprobeerd de vermeende tegenstelling glad te strijken. Hij legt het als volgt uit: de apostel Paulus begint met zijn verwoording niet bij de wet, maar bij Christus – dat is het beginpunt. Paulus kijkt vanuit de verlossing in Christus terug op de menselijke (nood)toestand: de mens heeft verlossing nodig. Die werd gegeven door God door middel van Christus. Als Christus het (red-)middel is, dan is de wet het niet; als mogelijke redmiddelen sluiten deze twee elkaar uit. En toch, als zowel Jood als christen het hier over eens zouden zijn – geen redding door eigen verdiensten – vanwaar dan toch dat afkeuren van de wet – of vatten we niet wat Paulus probeert duidelijk te maken? Volgens Sanders is Luther niet begonnen bij Christus, maar bij het stellen van de vraag hoe zijn onvermogen om te leven naar de wet kon resulteren in genade en redding. In zijn beleving echoden de woorden van Paulus na: “... de wet van de zonde, die in mij leeft. Wie zal mij, ongelukkig mens, redden uit dit bestaan dat beheerst wordt door de dood?” (Romeinen 7:24). Vanuit dit vertrekpunt kan men stellen dat Luther zo begaan was met zijn onvermogen de wet volkomen na te leven om daardoor eeuwig leven te verkrijgen, dat hij in Paulus een bondgenoot dacht te vinden tegen de wet en vóór het verlossende woord van een genadig God (Romeinen 7:25). De vraag blijft natuurlijk hangen: zag Paulus zichzelf wel met datzelfde onvermogen behept, of las Luther dat *in* zijn brieven? Is hier sprake van een jammerlijk misverstand van de kant van Luther?

Wie Galaten 1:14 en Filippenzen 3:5, 6 leest, merkt dat het onderhouden van de wet voor de (onbekeerde) Paulus geen probleem vormde; het vloeide voort uit zijn verstaan van het verbond. Hij was ijverig in het onderhouden van de wet en, zo stelt Sanders, wij kunnen het niet anders verstaan dan dat Paulus een behagen schiep in de wet. Maar zo deden alle Joden dat in de dagen van Paulus, tenminste, in ieder geval die Joden die de juiste volgorde wisten: eerst het verbond, en daarna vanuit het verbond het onderhouden van Gods wet. En, verrassend genoeg, zo zien de meeste christenen het in feite ook, dus wat is dan toch het probleem met 'de wet'?

Van de vele voorbeelden die Sanders aandraagt kiezen we de uitleg rond Galaten 2 en 3. Hier is, volgens Sanders, het argument van Paulus *niet* afhankelijk van de visie dat het houden van de wet onmogelijk zou zijn, of dat de pogingen om de wet te houden automatisch zouden leiden tot hoogmoed. Het argument is eerder dat als rechtvaardiging door de wet komt, dan komt het niet door Christus, en is Hij voor niets gestorven (2:21; 3:21). Zelfs in zijn brief aan de Romeinen, zegt Sanders, valt Paulus de wet niet af; hij stelt alleen dat als redding door de wet komt, dat dit de heidenen buiten sluit (zij hebben van oorsprong geen deelname aan het verbond) en het offer van Christus nodeloos maakt.

De apostel Paulus wist hoe hij had geleefd voordat hij Christus in zijn leven als Heer aanvaardde. "Ik leefde de Joodse wetten heel wat strikter na dan velen van mijn generatie en zette mij vol overgave in voor de tradities van ons voorgeslacht." (Galaten 1:14; vgl. Filippenzen 3:5, 6) En ná zijn aanname van Christus: "Vrij als ik ben ten opzichte van iedereen, ben ik de slaaf van iedereen geworden om zoveel mogelijk mensen te winnen. Voor de Joden ben ik als een Jood geworden om hen te winnen. Ikzelf sta niet onder de Joodse wet, maar toch heb ik me eraan onderworpen om hen die er wel onder staan te winnen. En voor hen die niet onder de Joodse wet staan, ben ik als iemand geworden die de wet niet heeft, om hen te winnen. *Dit betekent niet dat ik de wet van God heb losgelaten*, maar dat ik mij heb onderworpen aan de wet van Christus." (1 Korintiërs 9:19-21). Vooral die laatste zin geeft te denken, want de vraag is of Paulus een tegengesteldheid of een overeenstemming van de wet van God met de wet van Christus ziet. Wie goed leest ziet dat de 'onderwerping' aan de wet van Christus niet een 'loslaten' van de wet van God inhoudt; van een tegenstelling is volgens Sanders geen sprake.

Samenvattend kunnen we van het betoog van Sanders zeggen dat Paulus niet een anti-wettisch geluid laat horen. Eerder is het zo dat Paulus het (afgebakende) Joodse verbond voorbijgestreefd ziet door het christelijk verbond. Het Joodse verbond is niet gelijk aan het christelijk verbond.

4. Een theoloog die gas terugneemt

James Dunn is een gezaghebbend nieuwtestamenticus en kenner van de apostel Paulus. Hij is degene die de naam 'nieuw perspectief' heeft bedacht voor de zienswijze van Sanders. Tegelijkertijd neemt hij enige afstand van de conclusies van Sanders.

In de eerste plaats wijst Dunn op het taalgebruik van de apostel Paulus als hij het heeft over rechtvaardiging door het geloof. Paulus gebruikt het woord 'rechtvaardiging' niet om alleen maar een soort overgang te omschrijven – van buiten het verbond naar binnen het verbond. Om precies te zijn, die overgang wordt weliswaar allereerst bedoeld, maar daarbij komen ook nog eens zoiets als 'rechtvaardig leven' in het heden, en een belofte voor de toekomst. (De hele strakke 'reformatorische' scheiding tussen rechtvaardiging en heiliging ligt volgens Dunn bij Paulus veel diffuser, en met deze positie staat hij heel wat dichterbij adventistische inzichten in de begrippen 'rechtvaardiging' en 'heiliging' dan bij orthodox protestantse).

Ten tweede wijst Dunn op de 'sociale functie' van de wet in de tijd van Jezus en Paulus. De Joden zagen de wet als bewijs van de verkiezing Gods en om die reden diende de wet als een uiterlijk kenmerk van de bevoorrechte positie die God hen had gegeven, of, zoals Dunn het noemt, een soort (ethnische) scheidslijn tussen hen en alle andere mensen. Volgens Dunn bestrijdt Paulus juist deze specifieke houding of zienswijze. Als Paulus de woorden "werken der wet" gebruikt, dan bedoelt hij, volgens Dunn, te zeggen dat die mentaliteit, die zienswijze van de Joden hen afzondert van de rest van de mensheid op een manier die als christen niet meer waar te maken is. Er kan op die manier, de manier van de "werken der wet" nooit één volk ontstaan als Abrahams 'nageslacht', of zoals Paulus het zegt:

“Span u in om door de samenbindende kracht van de vrede de eenheid te bewaren die de Geest u geeft: één lichaam en één geest, zoals u één hoop hebt op grond van uw roeping, één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die boven allen, door allen en in allen is.” (Efeziërs 4:3-6).

Paulus wijst dus volgens Dunn specifieke opvattingen af – specifieke denkbeelden die als het ware gerechtvaardigd worden door de visie op de exclusieve verkiezing van het volk Israël. Hij ziet een drietal scheidingsfactoren (en hier wordt het interessant voor adventisten): besnijdenis, de sabbat en de voedselwetten (die overigens over meer aangelegenheden gaan dan alleen voedsel), drie zaken dus die de aanvaarding van de gehele mensheid in en door Israël, tegenhouden. Volgens Dunn *moest* Paulus die drie aangelegenheden wel gaan relativiseren, anders zou er nooit één christengemeenschap kunnen ontstaan. Het komt erop neer dat, volgens Dunn, Paulus bedoelt te zeggen dat Joodse christenen de besnijdenis, de sabbat, en de voedselwetten moesten relativiseren omwille van de hogere saamhorigheid en verbondenheid met gelovigen uit de heidenen; net zoals Paulus zouden ze thuis Jood kunnen zijn, maar bij de heidenen (Grieken) niet zo moeilijk moeten doen. Er is voldoende reden om hier alert te zijn, want ook al nemen adventisten een afwijzend standpunt in t.o.v. de besnijdenis, zij proberen wel degelijk een christelijke manier en argumentatie te vinden voor het houden van de sabbat en de toepassing van bepaalde voedselwetten.

Vooralsnog luisteren we naar Dunn die probeert duidelijk te maken dat hetgeen waar Paulus zich zorgen over maakt niet gaat over “redding door goede werken” maar eerder over een ontwikkeling in de toenmalige joods-christelijke gemeenschap om even exclusief te zijn als de Joden waar ze uit voortgekomen zijn, en ze gebruikten, volgens Dunn, de besnijdenis, de sabbat en de voedselwetten als indicatoren, als kenmerken van ‘anders-zijn’;¹ op die manier konden de ‘heidene’ zich, zonder besnijdenis, zonder sabbatviering en zonder het naleven van bepaalde voedselwetten nooit geaccepteerd weten. Haalt Paulus deze drie ‘belemmerende’ factoren nu weg? Verklaart hij ze irrelevant? Daar zullen we ons toch uiteindelijk in moeten verdiepen.

In ieder geval, Dunn stelt Sanders in het gelijk wat betreft zijn bevinding dat de Joden niet probeerden de redding te verdienen door goede werken; het is een misvatting die jammer genoeg is voortgekomen uit het verkeerd lezen van de Joodse geschriften door de Hervormers. Aan de andere kant is de oplossing die Sanders aandraagt om Paulus te kunnen begrijpen volgens Dunn onjuist. Paulus bestrijdt volgens Dunn het ‘*exclusivisme*’, een mentaliteit en *denkwijze* die Paulus ‘werken der wet’ noemt’.

5. De bisschop van Durham, N. T. Wright

Vanuit anglicaans-evangelische hoek mengt een ander invloedrijk theoloog, Thomas Wright, de bisschop van de Engelse diocese Durham, in de provincie York, zich in het debat. Hij staat een stukje dichter bij het reformatorische erfgoed dan Dunn, en heeft zich dan ook meer verdiept in de vraag hoe naar een oplossing te komen de bevindingen van Ed Sanders, die nu min of meer algemeen aanvaard zijn, en de polemiek van de apostel Paulus over het – moeilijk in het Jodendom te lokaliseren – ‘wetticisme’. Voor wie er zin in heeft, en het Engels goed beheerst, geeft Wright in het volgende artikel een aardige samenvatting van zijn theologische ontwikkeling.²

1. “It is the law understood in terms of works, as a Jewish prerogative and national monopoly, to which he [Paul] takes exception....Paul here is not disparaging works in general or pressing a dichotomy between outward ritual done in the flesh and inward grace operative in the spirit. ...It is works which betoken racial prerogative to which he objects, acts done in the flesh because faith in Christ is reckoned insufficient as the badge of covenant membership which he denounces. Over against Peter and the other Jewish Christians Paul insists that God’s verdict in favour of believers comes to realization through faith, from start to finish, and in no way depends on observing the works of law which hitherto had characterized and distinguished the Jews as God’s people.

Thus the issue for Paul never is and never was merit-based righteousness but it was racial exclusiveness. And for that matter, any kind of boundary-marker other than faith in Christ itself.” Citaat uit: “Works of the Law and the Curse of the Law (Gal.3:10-14),” *Jesus, Paul and the Law: Studies in Mark and Galatians*, pag. 220.

2. <http://www.ntwrightpage.com/>

Wright vraagt zich op een intense manier af of het protestantisme echt recht doet aan haar uitgangspunt: *sola scriptura*, door de Schrift alleen. Inderdaad, dit principe geldt nog steeds in the Reformatiekerken (en min of meer ook in de Adventkerk, zie pag. 36-39), maar dan is het ook zaak om Paulus niet door de bril van een bepaalde (anti-Joodse) vooronderstelling te lezen, maar hem te beoordelen op eigen merites, taalgebruik en ideeënwereld binnen de context van de religieus-culturele wereld waarin hij leefde, met andere woorden om correcte exegese te laten plaatsvinden; dus: uitlegkunde, en geen inlegkunde.

De sleutel tot het verstaan van de Brief aan de Romeinen is volgens Wright niet te vinden in de gedachte dat het hoofdthema van de brief over ‘rechtvaardiging door het geloof’ gaat, in tegenstelling tot ‘rechtvaardiging door werken’! Uiteraard komt dit beginsel in de brief ook aan bod, maar het hoofdthema komt juist tot uiting in een uitgebreide verhandeling over de posities van respectievelijk de Joden en de heidenen in Gods plan, in de centrale hoofdstukken 9 – 11. Als Paulus zijn zorg uitspreekt over Joden met de woorden: “Broeders en zusters, ik wens uit de grond van mijn hart en bid tot God dat ze zullen worden gered. Ik kan van hen getuigen dat ze God vol toewijding dienen, maar het ontbreekt hun aan inzicht. Omdat ze Gods gerechtigheid niet kennen, proberen ze hun eigen gerechtigheid te laten gelden en verlaten ze zich niet op Gods vrijspraak” (Romeinen 10:1-3) – dan klinkt er volgens Wright helder in door dat Paulus ze niet verkeerd ziet handelen, maar verkeerd ziet *denken*. Het ligt er dus maar helemaal aan wat de lezer dan onder ‘eigen gerechtigheid’ moet verstaan. Die eigen gerechtigheid heeft volgens Wright niet te maken met de moraal, of het morele handelen, met daaruit volgend het opbouwen van een schat aan verdienstelijkheid, maar met een onjuiste *visie* op de eigen status voor de troon Gods, een visie die voortkwam uit ethniciteit: “Wij zijn (biologisch) nageslacht van Abraham en wij zien dát als verdienste”, en “Wij hebben de Wet, en daarom zijn wij automatisch deelnemers aan het verbond.” Vandaar dat één van de grote thema’s van de brief aan de Romeinen gaat over de vraag hoe het heidenen tot een verbond met een Joodse God worden toegelaten, als het toch duidelijk is dat er geen biologische band aanwezig is. Paulus geeft een antwoord op deze vraag in de hoofdstukken 9 – 11 van de brief aan de Romeinen, een antwoord dat volgens Wright recht doet aan zowel de Joden en de Wet, als aan de heidenen.

Een goed gebruik onder theologen is om een discussie nooit te stoppen; het laatste woord over deze nieuwe manier om naar de teksten van de apostel Paulus te kijken is nog lang niet gesproken. Resumerend kunnen we zeggen, Sanders liet dus zien dat er in het Judaïsme van Jezus’ tijd een definitieve volgorde was: eerst het verbond, daarna leven naar het verbond – er was geen sprake van wetticisme om verdienste, maar een wetticisme (formalisme) om het verbond te handhaven, om in het verbond te blijven. Dunn was het daarmee eens, maar dacht toch dat de “werken der gerechtigheid” wel degelijk *morele* werken waren en veronderstelde dat de apostelen een aantal irrelevante aangelegenheden van de Wet relativeerden om een brug te slaan naar de heidenen die tot geloof kwamen: de besnijdenis, de sabbat en de voedselwetten. Naar ons oordeel heeft de eerste (besnijdenis) expliciete verwijzingen in het Nieuwe Testament, de derde (voedselwetten) impliciete, en de tweede (sabbat) heeft geen overtuigende verbinding met Handelingen 15.

Tenslotte, de manier van lezen die Wright ons uiteindelijk voorhoudt geeft consistentie aan de brieven aan de Galaten (ch. 3) en aan de Romeinen; maakt ruimte voor Paulus’ positieve opmerkingen over de Wet; verklaart niet meteen de sabbat irrelevant, en geeft ons bovendien de mogelijkheid een hechtere relatie te zien tussen rechtvaardiging en heiliging – een inzicht dat verrassend dicht in de buurt van het adventistisch gedachtengoed komt. Alhoewel..., die relatie tussen rechtvaardiging en heiliging zal door adventisten zorgvuldig geformuleerd dienen te worden om uiteindelijk niet te eindigen in het aperte perfectionisme van een adventistische voorganger, [M.L. Andreasen](#), die, als puntje bij paaltje komt, uiteindelijk niet Gods *rechtvaardiging van de mens* voor ogen heeft, maar de *menselijke rechtvaardiging van God zelf* door een uitgelezen (adventistische) groep volmaakte gelovigen. Dit onderwerp zal ter sprake komen in een excursus in een later hoofdstuk.